

Дідух Анна

аспірантка,
Львівська національна академія мистецтв

СКЛАДНА АПЛІКАЦІЯ У КОЛЕКЦІЯХ ПРЕТ-А-ПОРТЕ СУЧАСНИХ ВІТЧИЗНЯНИХ ДИЗАЙНЕРІВ- МОДЕЛЬЄРІВ

Анотація. У статті досліджено використання складної аплікації як оздобу на вбранні у колекціях провідних українських дизайнерів одягу, які розпочали свою творчу діяльність на початку ХХІ століття. У статті проаналізовано напрямки використання складної аплікації за функціональним призначенням (образотвірний, декоративний та конструктивно-моделювальний) та їх роль у формуванні художньо-образних рішень колекцій одягу.

Ключові слова: складна аплікація, колекція, сезон, мода, дизайнер одягу, модельєр.

Аннотация. Дидух Анна. Сложная аппликация в коллекциях прет-а-порте современных отечественных дизайнеров-модельеров. В статье исследовано использование сложной аппликации как украшения на одежде в коллекциях ведущих украинских дизайнеров одежды, которые начали свою творческую деятельность в начале ХХІ века. В статье проанализированы направления использования сложной аппликации по функциональному назначению (образотворительный, декоративный и конструктивно-моделирующий), а также их роль в формировании художественно-образных решений коллекций одежды.

Ключевые слова: сложная аппликация, коллекция, сезон, мода, дизайнер одежды, модельер.

Annotation. Didukh A. The complex application in the collection of contemporary fashion designers. The article deals with the complex application used as ornament of the clothes in the collections of leading ukrainian designers, who started their art activity at the beginning of the ХХІ century. The trends of use of the complex application according to its functional meaning (figurative, ornamental, modelling) are analyzed, as well as their role in forming the figurative solutions of fashion clothes collections.

Key words: complex application, collection, season, fashion, fashion designer.

Постановка проблеми. Аплікація сьогодні переходить із декоративно-ужиткового виду мистецтва у сферу дизайн одягу. Сьогодні набула популярності складна аплікація у колекціях вітчизняних дизайнерів-модельєрів. З різних її видів найбільш популярною є складна аплікація, яка зараз дуже інтенсивно використовується сучасними дизайнерами у колекціях ХХІ ст. Що до складної аплікації стає можливим створення багатого асоціативного ряду. Розширення ролі аплікації зумовлює необхідність нових підходів до її використання. Вона виступає способом декорування, що зумовлює якість та спосіб кольорового рішення, тощо. Деякі з модельєрів використовують аплікацію суто з метою моделювання форм одягу в колекції, щоб він покращував фігуру людини. Підняті проблеми обумовлюють актуальність обраної теми.

Аналіз останніх досліджень. Фаховому моделюванню одягу вітчизняна наука присвячує не достатньо уваги, а наукові роботи на тему сучасного стану моди практично не публікуються. Поодинокими є огляди останніх досліджень; статті про костюм і моду цінні швидше з точки зору маркетингу, економіки, політики, психології, рідше – з погляду мистецтва чи культурології. Питаннями художньо-образного рішення костюму та концепції його формотворення з точки зору дизайну одягу займалися **О. М. Лагода** і **М. В. Кісіль** [9, 10, 13, 14, 15]. Побутування національного костюму є важливою проблемою у дослідженнях сучасних науковців, зокрема до них звертаються **О. К. Цимбалюк** і **О. Д. Тканко** [12, 11]. Вони розглядають національні особливості традиційного народного вбрання в контексті українського декоративно-прикладного мистецтва. **О. Д. Тканко** розглядає розвиток стилів моделювання вбрання, а **О. К. Цимбалюк** з точки зору побутування етномистецьких традицій. **О. Я. Федина** [16] розглядає костюм як культурне явище в моді та як спосіб образного мислення. Загалом дослідники звертають увагу на костюм в цілому, не акцентуючи увагу на способах декорування.

Вагомою джерельною базою проведеного автором дослідження став матеріал мистецького і культурологічного спрямування, фахова література з проектування костюму та фактологічний матеріал (журнали, книги, статті, інтернет видання), зібраний на фестивалях, конкурсах моди та на щорічних показах UFV (Ukrainian Fashion Week) і LFV (Lviv Fashion Week). Проте, сучасні вітчизняні дизайнери-модельєри часто звертаються до аплікації як до засобу декорування, що обґрунтовує актуальність обраної теми.

Метою роботи є виявлення особливостей складної аплікації в колекціях прет-а-порте сучасних вітчизняних дизайнерів-модельєрів. Завданнями роботи є проаналізувати напрямки використання аплікації на основі творів сучасних модельєрів та прослідкувати характерні особливості формування кожного напрямку використання аплікації.

Результати дослідження. У 2000-х роках плеяда митців-модельєрів, сміливо експериментує з декором у вигляді простої та складної аплікації. Вони надають творам неповторності та своєрідності за рахунок декорування аплікацією. Модельєри використовують аплікацію як особливий художній засіб, що уможливує нове естетичне осмислення реальності.

Надійшла до редакції 10.12.2012

Аплікацію створюють укріплюючи шматочки тканини способом пришивання або приклеювання до іншої тканини, створюючи таким чином несподівані комбінації. У колекції митців зустрічається різноманітні види аплікації. За способом нанесення, можна розмежувати аплікацію на: просту, складну і знімну. Всі вони допомагають створити певне образне рішення, чи змоделювати образ костюму. Використання аплікації передбачає три напрямки: образотворчий, декоративний і конструктивно-моделювальний.

У колекціях сучасних дизайнерів-модельєрів переважає прагнення створити цілісний образ колекції з використанням складної аплікації. У цьому напрямку працюють модельєри: В. Краснова, О. Теліженко, Р. Богуцька, О. Залевський, В. Анісімова, П. Баклагіна з А. Глибіною. Образотворчий напрямок характеризує цікавий образний ряд.

Аплікація в колекції «Весна-літо 2007» В. Краснової відсилає до давніх часів культури Трипілья, що забезпечує інформаційну функцію. Геометрична різнофактурна аплікація виконана із стрічок, шнурів, сітки, шифону, шовку та вовни вабить багатством орнаменту. В. Краснова підкреслює образ завдяки використанню складної аплікації по формі та повторює орнаментальні елементи. Приталені та напівприталені моделі доповнюються декором у вигляді нашитих на ліфи аплікацій з використанням форми та орнаменту трипільських горщиків. Складні аплікаційні форми з використанням пошаровості у вигляді великих за розміром кіл та вигнутих ліній вузьких і широких стрічок, округлих деталей і прямих ліній у вигляді шнура. Прорізна й накладна аплікація підкреслюють центр та виріз, рельєфи, реглан рукавів і низ рукавів. Плавні аплікації формуються за рахунок багатошаровості та вираження предметної форми.

Переважно в колекціях дизайнерів-модельєрів використовується тематична аплікація, яка базується на народних мотивах, що передають регіональні особливості, трансформують народний орнамент у сучасному вбранні. Найбільше над цією темою працює модельєр О. Теліженко, яка представила 3 колекції: «Древо роду», «Таткова витинанка» і «Дикий простір».

Основою представленої в 2005 році колекції «Древо роду» стала різнофактурна аплікація з натуральних матеріалів в поєднанні з синтетичними тканинами. Аплікаційна оздоба представлена у вигляді складних конструктивних форм, які надають сукням схожості з орнаментикою рушників Південно-східної Черкащини. Для посилення образу О. Теліженко використовує накладну аплікацію, яка повторює декор традиційних українських рушників.

Прорізна складна аплікація формує образне рішення в колекції О. Теліженко «Таткова витинанка» у 2008 році. В колекції використано сакральну символіку народного мистецтва в інтерпретації батька художниці Миколи Теліженка. Модельєр виконує багато прорізної аплікації, розміщуючи аплікаційні композиції у кожному виробі по різному, створюючи ними акценти. Аплікація з шовкової тканини, в даній колекції звичайного способу прикріплення. Центром композиції сукні є складна композиційна аплікація з верхньої до нижньої частини вбрання у вигляді витинанки. Центральну композицію підтримують текстурні акценти по краях виробу.

Вишивка Східного Поділля представлена у вигляді аплікаційних композицій з прямих ліній із використанням аплікаційного декору. Основним декоративним мотивом колекції О. Теліженко «Дикий простір» сезону «Осінь-зима 2010-2011» є використання широких стрічок як декоративних швів, які підкреслюють стрункість фігури. Використано яскраві аплікаційні акценти на вбранні з різнофактурних матеріалів (льону, бавовни та шерсті). Аплікаційні форми складні. Накладна аплікація у вигляді вигнутих ліній вузьких і широких стрічок, округлих деталей і прямих ліній, створює гарну ритмічну поверхню. Аплікація звичайного способу прикріплення підкреслює центр та виріз, рельєфи, реглан рукавів, низ рукавів та застібку.

До української сучасної тематики звертається Р. Богуцька з колекцією «Осінь-зима 2007-2008», присвяченою 750-річчю старовинного Львова і справжнім львів'янкам, які завжди одягалися за паризькою модою. Вибір поєднання фактур для комбінування аплікації підпорядковується цілісному образному рішенню. Сучасний блок шкіряних курток дизайнера відзначається аплікаційною різнофактурністю – шкірою, хутряною опушкою, мереживом, шовком та шнурами. Оздоблення накладної та силуетної аплікації побудовано на контрасті за світлотою (контраст чорного з молочним та світло-вохристом кольором).

Поряд з використанням національної тематики майстри звертаються до інших тематичних образів. Образ Індії простежується у колекції Р. Богуцької «Весна-літо 2007». В колекції присутня різнофактурна аплікація з хутра, різноманітних опушок та шнура, які передають образ за допомогою рослинної орнаментики. Верхнє вбрання декороване накладною аплікацією. Акцент присутній завдяки комбінованій аплікаційній композиції зі шнурів, замші та хутра. Коричнева, біла та вохриста аплікація обрамляє не тільки краї вбрання, але й створює ритмічну композицію, яка передає образ Індії та виконує інформаційну функцію.

Складна прорізна аплікація у вигляді червоного віяла на приталених чорних кофтинах передає образ спекотної Іспанії в колекції О. Залевського «Chervona Nastya». Важливу роль відіграє накладна і прорізна різнофактурна аплікація шкіри та фатинової сітки. Використовують різні накладні елементи у вигляді віяла, які відображають формують образ колекції. Поділ спідниць та блуз закінчується аплікацією з чорної мереживної тасьми, вони надають нарядності. Контрастні чорні рюші нашиті на яскраво-червону основу плечового та поясного вбрання. Емоційний вплив аплікації посилюється за рахунок способу пришивання. У даній колекції аплікація виконує важливу естетичну й образотворчу функцію.

Тематичну аплікацію на сукнях пропонує В. Анісімова у новорічній колекції «Весна-літо-2009». Сукні яскравих кольорів, оригінальної конструкції, оздоблені образними аплікаціями зі сніговиків та ялинок. Аплікаційна багатошаровість на вбранні створює образ ярусних ялинок. Накладні аплікаційні форми складні, у вигляді великих за розміром кіл, трикутників та вузьких і широких стрічок, округлих деталей і прямих ліній, які гарно створюють ритм на поверхні суконь і створюють об'єм. Аплікація з шовку та бавовни підкреслює центр та горловину

виробу, а також виріз, край низу і рукавів. В основі композиційного формування аплікаційного декору лежать контрастні співставлення.

Декорування складною аплікацією підкреслює стрункість та вишуканість фігури у літній колекції «Весна-літо 2009» «Frontpage or Delicate». П. Баклагін працює сумісно з А. Глибіною в рамках творчого дуету PESETS. Вся колекція витримана в дусі декорування накладної аплікації. У ній передається настрій літньої вечірки біля моря. Оздоба аплікацією з різнофактурних матеріалів (шовку, шнурів та трикотажу) є яскравим і контрастним акцентом на сукнях. Модельєри створили вбрання із комбінованою аплікацією за сюжетним принципом.

За рахунок використання аплікації, яка впливає на образне рішення костюму та відповідає за змістом, формою, технікою і матеріалом в цьому образі формується образотворчий напрямок аплікації. Він несе інформаційне навантаження, підкреслюючи сутність образу.

Значна частина колекцій сучасних вітчизняних дизайнерів-модельєрів насичена декоративними елементами з використанням аплікації, коли задіяна суто декоративна функція. Модельєри: В. Гресь, А. Бублик, О. Буреніна, І. Каравай, Л. Кисленко та О. Голець знаходять красу своїх моделей у декоруванні складною аплікацією.

У своїй творчості В. Гресь використовує декоративні якості аплікації у колекції сезону «Осінь-зима 2007-2008». Зразки етно-мотивів поліських рясованих спідниць та округлі маніжки, які можна зустріти на сорочках. Аплікація є накладною і зроблена в декілька шарів. Мереживні елементи ритмічно повторюються у вигляді рапорту. Комбінована аплікація у вигляді мережива несподівано акцентує весь виріб, за рахунок контрасту і фактури, власне цей момент надає нарядності виробу. Присутня також нюансна аплікація, яка підкреслює конструктивно-прямокутний крій, завдяки оксамитовим вставкам та отороченню шнуром. Коричнева, біла та сіра аплікаційна стрічки обрамляють не тільки краї вбрання, але й створюють певну композицію, де оздоба у вигляді аплікації є симетричною.

Для колекції «Осінь-зима 2008-2009» створено класичні трендові моделі суконь, спідниць та пальт із використанням аплікації. Модельєр використала складний крій, звернувши всю увагу на поєднання різних текстур і фактур і використовуючи пошарову аплікацію. Оздоба аплікацією з різнофактурних матеріалів (оксамит, фатин, мереживо та вовну) є яскравим і контрастним акцентом (контраст чорного з молочним та світло-сірим і вохристим кольором) на верхньому вбранні та нюансною на сукнях та спідницях. Поєднання фактур для аплікації підпорядковується цілісному образному рішенню. Накладна аплікація підкреслює центр та горловину виробу та виріз, лінію талії та рельєфи, край низу, рукавів та пілок.

Колекція «Весна-літо 2008» А. Бублик насичена складною аплікацією, якій притаманні плавні лінії, що переходять у прості форми. Яскравим акцентом на вбранні є оздоба аплікацією з шовкових матеріалів, що розміщені як горизонтально, так і вертикально. Аплікаційні форми складні, у вигляді великих за розміром кіл та широких стрічок, округлих деталей і прямих ліній, які гарно ритмізують поверхню суконь. Моделям притаманний складний крій, який базується на симетрії, це підкреслює декор аплікацією, яка

йде по краю виробу і по композиційних контрастних акцентах. Зокрема прорізна і накладна аплікація підкреслює горловину виробу та виріз, лінію талії та стегон, край низу та рукавів. Аплікація звичайного способу прикріплення побудована на контрасті за світлотою (контраст чорного, молочного, бузкового та бірюзового). Модельєр створила вбрання із аплікацією на акцентах, спочатку погляд падає на центр та зосереджується на кольоровому акценті (бірюзова та біла стрічки заставляють глядача оцінити поглядом усю модель від початку до кінця, від верху до низу та вносить момент неочікуваності).

Чимало прогресивних ідей та конструктивних рішень використала молода перспективна дизайнерка О. Буреніна в яскравих радісних і легких круїзних колекціях 2008-2009 років та в колекції «Африка». Аплікаційні форми прості та складні у вигляді гнучких ліній та прямих ліній, які створюють цікавий ритм. Накладна аплікація декорує швигонкою стрічкою, що також служить додатковим декором і підкреслює стрункість фігури. Оздоба аплікацією з різнофактурних матеріалів (шнурів і бавовни) створює яскравий акцент на блузах, сарафанах, комбінезонах та куртках. Аплікація звичайного способу прикріплення підкреслює центр та виріз, рельєфи, рукавів, маніжку та низ виробу, посилюючи естетичне завершення творів.

Накладна і силуетна аплікація присутня в колекції І. Каравай «Осінь-зима 2010-2011». Моделям притаманний складний крій, який базується на асиметрії та симетрії. Аплікація розташована аплікаційними бавовняними стрічками та вовняними кутасиками, які підкреслюють комір, край низу та рукавів, груди талію стегна і плечі. Комбінована аплікація дуже контрастна (чорне та біле). За її допомогою помітні домінуючі лінії, які йдуть по косій з лівого верхнього кута до правого нижнього, що підкреслює асиметрію сукні. Колекція І. Каравай – це композиційно складна аплікація.

Л. Кисленко в сезоні «Осінь-зима 2010-2011» пропонує чорні прості сукні, декоровані простою та складною аплікаціями. Аплікаційні форми прості у вигляді широких та вузьких стрічок та складнішої форми у вигляді композиційних хвилястих та заокруглених форм, надають сукням ритмічності. Накладна аплікація поєднує вузькі та широкі стрічки, округлих деталей і прямих ліній, які гарно ритмізують поверхню суконь і створюють об'єм. Моделям притаманний простий крій, що базується на симетрії, яку врівноважує аплікація звичайного способу прикріплення, котра навпаки побудована за принципом асиметрії. Аплікація з шовку і бавовни підкреслює центр виробу, виріз, груди та талію. За допомогою аплікації модельєр розставила акценти, створила цілісний образ суконь.

О. Голець в колекції «Весна-літо 2010» під назвою «Шовковий шлях» зміксувала різні силуети, – великі плечі 1980-х та тонесенькі талії 1940-х. Яскравим акцентом і оздобою суконь є різнофактурна, з шовку та бавовни, симетрична аплікація, розміщена горизонтально, діагонально і вертикально. Накладні аплікаційні форми прості, у вигляді вузьких, широких і об'ємних стрічок та складнішої композиційної форми, вони надають сукням ритмічності. Моделям притаманний складний крій, який базується на симетрії, яку підкреслює аплікація зі звичайним способом

прикріплення. Декор аплікацією підкреслює центр виробу, край низу виробу та кишені. Оздоблення аплікацією побудоване на контрасті за світлотою.

Аплікація поряд із декоративною функцією виконує роль моделювання форми вбрання. Група дизайнерів-модельєрів О. Залевський, А. Бублик та Р. Богуцька нівелює пропорції, що дозволяє змоделювати форму вбрання. Вони використовують аплікацію для моделювання конструкції, що дозволяє виявити пропорційне відношення або змоделювати форму. Яскраве втілення такої тенденції прослідковуємо у колекції «Привиди майбутнього» «Осінь-зима 2010-2011» від О. Залевського, яка сприймається як суміш кубізму, глему, пост-панка та футуризму. Тканини для суконь сформовані за допомогою техніки печворку та декоровані класичною аплікацією. Графіка горизонтальних та вертикальних вставок, повторює лінію крою та підкреслює фігуру моделі. Найбільше в колекції оздоблені сукні – простою та складною аплікацією. Вона акцентує талію за допомогою форми півмісяця та своєї блискучої поверхні. Це зорово зменшує талію вдвічі. Рельєфи надають фігурі стрункості та видовжинності, приховують шви. У верхній частині сукні за допомогою прорізної та накладної аплікації візуально не прочитуються широкі плечі та проглядається тільки частина горловини. У нижній частині шовкова аплікація візуально зменшує фігуру поділивши її на частини. Складна пошарова аплікація у цій колекції невилює пропорції, досягає поділу фігури на зменшені та видовжені частини тіла. Застосовуючи складну гама (відтінки сірого, дзеркальне срібло та золото) модельєр досягає багатого й оригінального образного звучання.

Колекція А. Бублик «Весна-літо 2009» під назвою «Проект Україна» відображає простоту та легкість аплікації, яка легко вписується у повсякденне вбрання. Міні-сукні однакового силуету, але всіх кольорів веселки, поєднані з накладною і силуетною аплікацією контрастного кольору і з рослинним та геометричним принтом. На сукнях запропонована проста, а на блузах складна аплікація з шовку та бавовни. Моделям притаманний складний крій, який підкреслює пошарова аплікація, вона використовується по краю виробу та додаткових деталей. Зокрема, підкреслено виріз та декольте виробу, край низу, кишень та рукавів, лінію талії та стегон. Аплікація є контрастною, а саме поєднання однотонного виробу із строкато-принтовою оздоблою і навпаки для створює ілюзії стрункості.

У своїй колекції «Весна-літо 2008» Р. Богуцька вирішила пов'язати історію та сучасність. Усе вбрання зроблено в українському фольклорному стилі чим несе інформаційну функцію. Для декору використано накладну і силуетну аплікацію без навантаження, тому аплікація підкреслює фігуру людини у вбранні за допомогою мережива, хутра та шнурів. Аплікаційні форми на сукнях розміщені як горизонтально, так і вертикально, – складні у вигляді великих кіл, широких та вузьких стрічок, плавних і прямих ліній. Це надає сукням ритм, чим невилюють пропорції фігуру. Комбінована аплікація підкреслює центр та виріз, рельєфи, реглан рукавів, низ рукавів та виробу, талію та стегна. Тут простежуємо як конструктивно-моделювальна аплікація може бути домінуючою у моделюванні завдяки впливу на пропорції фігури.

Отже, в колекціях прет-а-порте сучасних дизайнерів-модельєрів використовується декорування складною аплікацією у трьох напрямках: образотворчий, декоративний та конструктивно-моделювальний. Образотворчий напрямок формує образне рішення костюму за рахунок змісту, форми, техніки і матеріалу. Аплікація складає одне ціле з костюмом. Для цього напрямку характерна сюжетно-предметна й абстрактна аплікація. До першої звертаються В. Краснова, О. Теліженко, Р. Богуцька; до абстрактної: Р. Богуцька, О. Залевський, В. Алісімов, П. Баклагін з А. Глибіною.

Декоративний напрямок використання аплікації передбачає суто декоративну функцію, виступає лише як засіб декору. Подібним чином працюють В. Гресь, А. Бублик, О. Буреніна, І. Каравай, Л. Кисленко, О. Голець.

Конструктивно-моделювальний напрямок нівелює пропорції, дозволяє змоделювати форму вбрання, змінити пропорції фігури. Цей засіб використовують О. Залевський, А. Бублик та Р. Богуцька. Усі три напрямки використання аплікації у дизайні одягу дозволяють покращити вигляд вбрання та вийти на новий рівень колекцій.

Список використаних джерел:

1. Волчик А. Этно Виктории Красновой / А. Волчик // Академия. – 2005. – №6. – С. 17–21.
2. Коваль Я. Старе львівське танго прет-а-порте Роксолани Богуцької / Я. Коваль // Львівська газета. – 2003. – №13 (268). – С. 7.
3. Kuruz – сайт о моде и шопинге в Украине. Украинские дизайнеры [Электронный ресурс]. – Режим доступа к статье и фотоальбому: <http://kuruz.ua/ukrainian-designers/>
4. Ukrainian Fashion Week – Дизайнери і Колекції [Електронний ресурс]. – Режим доступу до статті та фотоальбому: <http://fashionweek.ua/gallery>
5. Библиотека книг. Апликация из ткани [Электронный ресурс]. – Режим доступа к книге : <http://www.kodges.ru/32137-applikacija-iz-tkani.html>
6. Ларсен. Апликации на ткани [Электронный ресурс]. – Режим доступа к статье : <http://www.larsen.od.ua/document.php?id=82>
7. Мистецька сторінка [Електронний ресурс] : Фотоальбом українського одягу / І. Свійонтек. – Режим доступу до фотоальбому : <http://storinka-m.kiev.ua/article.php?id=479>
8. Косміна О. Ю. Традиційне вбрання українців / О. Ю. Косміна. – К. : Балтія-Друк, 2008. – Т. I : Лісостеп. Степ. – 160 с.
9. Лагода О.М. Як розуміти сучасний дизайн одягу // Матеріали IV електронної наукової конференції: Теорія і практика матеріально-художньої культури. – Харків: ХДАДМ, 2003. – № 4. – С. 23-27
10. Лагода О.М. Художня образність в дизайні одягу // Вісник ХДАДМ. – Харків, ХДАДМ., 2005. Випуск № 4,5. – С. 177-181.
11. Тканко Ольга Дмитрівна. Мистецтво костюму в Україні кінця ХХ – початку ХХІ століття: тенденції, школи, національна специфіка. : Дис... канд. наук : 17.00.06 – 2009.
12. Цимбалюк Олена Костянтинівна. Етномистецькі традиції костюма в Україні середини ХІХ-ХХ століття. : Дис... канд. Мистецтвознавства : 17.00.06 : Л., 2000.
13. Кісіль М. В. Концепції формування костюма в західноєвро-пейському дизайні ХХ століття: витоки, розвиток, тенденції. : Дис... канд. Мистецтвознавства : 17.00.07. – Харків, 2010.
14. Кісіль М.В. Формування в дизайні одягу: історіографічний аспект // Вісник ХДАДМ: 36. наук. пр./ За ред. В. Я. Даниленка – Харків: ХДАДМ. – №5, 2009. – С. 99-104.
15. Кісіль М. В. Пластична виразність матеріалу в процесі формування одягу / М. В. Кісіль // Традиції та новачі у вищій архітектурно-художній освіті: 36. наук. пр. / За заг. ред. Н. С. Тругуб. – Харків: ХДАДМ, 2009. – №1, 2. – С. 159-160.
16. Ансамбль костюма як система образного мислення в моді ХХ століття / О.Я. Федина // Вісн. Харк. держ. акад. дизайну і мистец. – 2005. – № 3. – С. 155-164. – Бібліогр.: 13 назв. – укр.